

Srednjovjekovni grad Steničnjak na Kordunu

Srednjovjekovni burg Steničnjak jedan je od najznačajnijih burgova u Hrvatskoj u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. Budući da je još neistraženi arheološki lokalitet, mogao bi ponuditi izvanredne nalaze. U radu je iznesen prikaz područja koje je obuhvaćao burg, povijesni pregled događaja koji su vezani za vlasnike grada i zbiljanja u njemu te pregled gospodarske i trgovačke djelatnosti stanovnika vlastelinstva koja nam je poznata iz povijesnih izvora. Osim toga, u radu se govori i o obrambenoj funkciji burga u vrijeme turskih ratova, o fazi napuštanja i razgrađivanja građevine i naseljavanja novih stanovnika u 18. stoljeću. Također daje se prikaz današnjeg stanja lokaliteta i toponima u bližoj okolini burga uz fotodokumentaciju koja je načinjena prilikom obilaska terena.

Burg Steničnjak smjestio se istočno od Karlovca, između Kupe i Petrove gore. Današnja glavna cesta koja povezuje Gvozd s Karlovcem ostavila je daleko ovaj značajni srednjovjekovni grad. Nekada je ovdje prolazio jedan od važnijih putova koji su vodili prema moru. Danas Steničnjaku nije ostalo ni ime. Stanovništvo koje živi u podnožju grada zove ga Roknić-gradinom, po zaseoku koji je najbliži gradu. Do grada se najlakše dolazi od glavne ceste uz potok Tržac. Četrdesetak minuta hoda od glavne ceste nalazi se zaselak Roknići, a još desetak minuta sjeverno od Roknića, na nižem brežuljku smjestio se burg. Radoslav Lopašić zatekao je krajem 19. stoljeća obrađena polja u Roknićima i neobrasle stijene burga. Danas stojimo pred ruševinama koje su obrasle u koprivu i paprat, iz kojih viri drveće. Neupućeni promatrač ne bi ni zapazio da se ovdje uzdizao jedan od najvažnijih burgova kasnosrednjovjekovne Hrvatske.

Staro je ime Steničnjak nakon turskih ratova promijenjeno u Sjeničak kada se na ovom području naselilo pravoslavno stanovništvo. Danas je mali broj starosjedilaca ostao u svojim kućama, i stoga je vrlo teško dobiti ikakve informacije od lokalnog stanovništva, koje je gotovo nestalo. Radoslav Lopašić krajem 19. stoljeća piše kako postoji mnogo mlinova na potoku ispod starog grada, kako je zemlja u Sjeničaku bogata i dobra i kako po brdima na sve strane ima vinograda (Lopašić 1895, 268). U vezi s vinogradima treba napomenuti da je i u srednjem vijeku i u ranom novom vijeku ovdje bilo zastupljeno vinogradarstvo. Računi steničnjačkog vlastelinstva ukazuju da je između 1550. i 1552. desetina iznosila više od 1000 vjedara vina (Adamček 1980, 482-483). Lopašić spominje i pravoslavnu Crkvu svete Petke u Sjeničaku. Svega toga danas više nema. Brda su

Steničnjak, burg

neobrađena, zarasla, mlinovima nema ni traga, a nestala je i Parohija svete Petke u Sjeničaju. Ova su sela bila opustošena u Drugom svjetskom ratu, a uz to su stradala i u Domovinskom ratu.

Lopašić kaže da je Steničnjak „bio obsegom veći grad, nego li i jedan grad, što još postoji u Hrvatskoj“ (*Lopašić* 1895, 270). Szabo se s tim ne slaže, već samo tvrdi da je bio „veoma velik“ (*Szabo* 1920, 68). Međutim, ubroji li se u sam grad i podgrađe, točna je Lopašićeva tvrdnja. Burg se dizao na nevisokom brežuljku (321 m n/m) s kojega se ne pruža dobar vidik. Upravo takav smještaj sugerira nam da se radi o vrlo starom burgu. Okolna su brda viša od gradskoga, a s gradskoga se pružao jedino ograničen pogled prema sjeveru. Još je Lopašić vidio tri kule na gradu. Na samom platou, među drvećem, vide se udubine i zidine koje ukazuju na to da je grad imao vlastelinske objekte unutar vanjskih obrambenih zidova. Na žalost, ne možemo više rekonstruirati točan tlocrt ovoga objekta. Ulaz u burg nalazio se na jugu i bio je zasigurno utvrđen. Tlocrt je bio nepravilan prema zemljištu na kojem je izgrađen. Na obje strane burga, na sjevernoj i južnoj, nalaze se odvojeni humci, no čini se da je važniji onaj na južnoj strani s izrazitim tragovima zida (*Horvat* 1998, 62). Kastrum je građen od kamena tesanca koji je prema lokalnoj tradiciji uziman iz obližnjeg kamenoloma, a kako napominje Lopašić, ima i dosta cigle od koje su obližnji seljaci gradili kuće. To je točno pogledamo li seljačke kuće u okolici u kojima se vidi ugrađen tesani kamen. U kući Mitra Roknića, starosjedioca, koji još čuva uspomenu na grad i koji mu zna i pravo ime,¹

¹ U okolici ga svi zovu, kako smo napomenuli, Roknić-gradina.

Steničnjak, burg

temelji su građeni od kamena s grada. On mi je osobno rekao da je nakon Drugog svjetskog rata vadio kamen iz grada da bi sebi sagradio kuću. Međutim, nisu samo Mitar Roknić i njegovi susjedi vadili kamen iz grada: razvažanje kamena počelo je još mnogo ranije. Tako je od kamena sa Steničnjaka sagrađen Draškovićev dvorac u Rečici, župni dvor u istome mjestu i pravoslavna Crkva svete Marije u Trebnji (*Kruhek* 1995, 102). Sve su to velike građevine i one pokazuju kakav je izvor građevinskog materijala morao biti stari Steničnjak.

Osim što je služio kao kamenolom, vrlo je često bio zanimljiv obližnjim seljacima zbog novca koji se pronalazio uokolo. I sam Lopašić napominje kako je neka djevojka pred gradskim vratima našla zlatnik koji je prodala u Karlovcu (*Lopašić* 1895, 270). U 19. stoljeću u razvalinama su grada bili vidljivi podrumi kojih se najstariji mještani sjećaju i danas (Mitar Roknić). Lopašić napominje da su podrumi bili zasuti već onda kada je on posjetio burg. U burg se ulazilo preko podiznog mosta koji je bio okrenut prema jugu, odakle je i jedino moguć pristup gradu. Bez obzira na to što je grad bio smješten na niskom brežuljku, pristup mu je bio otežan sa svih strana osim s juga. Naime, i sa zapadne i s istočne strane teku potoci koji se sastaju sjeverno od grada. Na sjevernom podnožju kastruma nalazio se ribnjak koji je i danas vidljiv i koji je također otežavao pristup. Istočno od burga diže se brdo Stražište, koje se nekada zvalo Rožanac, a s kojega su, prema lokalnoj tradiciji, Osmanlije gađali grad i na taj ga način zauzeli. Brdo Stražište dobilo je ime po straži koja je nekoć bila smještena na njemu. Lopašić navodi i imena ostalih brda: Dvorište na sjevernoj te Branjenica i Slunjska na zapadnoj

Steničnjak, podgrađe

strani (*Lopašić* 1895, 270). Na jugu se nalazi brdo Međeđak, najviše od svih. U jarku ispod burga vrelo je Đurđevac, odakle su, prema pričanju Mitra Roknića, pomoću cijevi dovodili vodu na grad, no ostaci se tih cijevi ne vide danas.

Župna crkva svete Marije, koja se spominje u popisu iz 1334, nalazila se južno od zaseoka Roknići, na lokalitetu koji se i danas naziva Crkvina. Na samom mjestu crkve vide se tragovi, ali kamena više gotovo nema. Teren je zaravnjen, ali nam ne ukazuje kakav je bio tlocrt crkve. Nedavno je netko vadio kamen s istočnog dijela Crkvine, pa je lokalitet djelomično oštećen. Kopanjem bi se sasvim sigurno došlo do točnog tlocrta ove građevine. Na vrhu brda Međeđak, koje se diže iznad Roknića, prema pričanju Mitra Roknića, ali i prema izvorima, nalazio se franjevački samostan. Mitar Roknić uputio me je do lokaliteta koji u lokalnoj tradiciji nazivaju Sveta Žalost, ali se na terenu tek može prepoznati mjesto gdje se nekada nalazio ovaj samostan. Seljaci se sjećaju da je na mjestu franjevačkog samostana bilo mnogo kamenja. Šuma je na ovom mjestu posječena, pa je na taj način lokalitet djelomično devastiran. U Gornjem Sjeničaku, koji se nalazi dva kilometra istočno od Roknića, još se u Lopašićevo doba nalazila ruševina stare katoličke crkve zvane Svetinja. Na putu koji vodi prema Roknićima, uz potok Tržac, lokalitet je Ciglane, gdje se u srednjem vijeku pekla cigla. Na suprotnoj strani od Ciglana i danas se vide brojni ribnjaci koji su bili dio trgovišta Steničnjak, a ono se nalazilo uz potok. Na mjestu Ciglana danas stoji seosko imanje. Mitar Roknić tvrdi da se u Roknićima na livadi usred sela nalazilo groblje. Seljaci groblje nazivaju „turskim“, ali je vrlo vjerojatno da je ono bilo groblje naselja

Steničnjak, Stari grad

koje je bilo smješteno u neposrednoj blizini grada – dakle, da se radi o srednjovjekovnom groblju. I danas se vide podzidi koji su okruživali groblje, a Mitar Roknić je prije tridesetak godina pronašao i dio kostura na tom mjestu. Danas se „tursko groblje“ ne obrađuje, ali se uočava mnogo kamenog materijala koji je vrlo vjerojatno služio kao obrub grobovima.

Povijesni dokumenti mnogo više govore o srednjovjekovnom Steničnjaku od spomenika koji se do danas nisu sačuvali (sačuvali su nam se samo njihovi toponimi) ili su njihovi materijalni ostaci tako maleni da iz njih možemo zaključiti jedino da bi ih vrijedilo arheološki istraživati. Već na prvi pogled arheološki materijal izgleda zanimljiv. Svuda po lokalitetu kaštela nailazio sam na komade keramike i, što je još zanimljivije, šljake. Šljakom je posebno bogato „predgrađe“, kako brežuljak ispred grada s pravom naziva Mitar Roknić. Na tom brežuljku, na kojem je sačuvan samo jedan komad zida, našao sam veliku količinu šljake koja ukazuje na preradu željeza u Steničnjaku. Najbliži rudnici željeza nisu bili odviše udaljeni. Naime, oni su se nalazili na Petrovoj gori, u granicama steničnjačkog imanja. Nije isključeno da je u srednjem vijeku i područje Steničnjaka bilo bogato željezom, pa da su se te zalihe tijekom vremena iscrple. Iz povijesnih dokumenata, uz arheološki materijal, pokušat ću rekonstruirati povijesnu sliku ovog zanimljivog lokaliteta.

Hrvatski kroničar Ivan Tomašić, koji je živio u 16. stoljeću, zabilježio je da je grad Steničnjak građen 1105. godine (*Lopašić* 1895, 271). Ta je datacija vrlo vjerojatno prerana. Tomašić je želio povezati godinu gradnje srednjovjekovnog

burga Steničnjaka s Kolomanovim vladanjem u Hrvatskoj. Zanimljiva je činjenica da je već u 16. stoljeću grad smatran izuzetno starim. Ime Steničnjak dolazi od riječi „stijena“, kako navodi i Lopašić. Stijene danas nisu vidljive na samom lokalitetu, ali je moglo doći i do promjena u prirodnom okolišu. U kasnom srednjem vijeku čitav je ovaj kraj bio naseljen, šume u okolini grada su bile iskrčene i kiše su isprale zemlju sa stjenovite podloge na kojoj grad i danas leži. Vinko Sabljar naziv Steničnjak izvodi iz nekadašnjeg imena Zastinje, odnosno Stinišnjak, što također vuče podrijetlo od „stijena“, ali naznačuje da se prvotno naselje nalazilo „za stinama“, tj. „među stinama“. Zanimljivo je da su se stari stanovnici Steničnjaka sklonili pred Osmanlijama u 16. stoljeću u Austriju u Gradišće, i ondje i danas postoji selo Stinjaki (Stinatz) u kojem je 1934. živjelo 1176 Hrvata koji su govorili čakavskim narječjem (*Mrkalj* 1980, 24). Neki smatraju da su starosjedioci govorili čakavskim, pa su i svoje naselje zvali Stinišnjak ili Zastinje. Kajkavski govornici su Stinišnjak prozvali Steničnjakom, a kada su se pravoslavni Vlasi ijekavci naselili ovdje krajem 17. stoljeća, prozvali su selo Sjeničak radi lakšeg izgovora i zanemarili su izvorno značenje imena. Zorislav Horvat u svojem radu o ulazima u burgove pretpostavlja da je Steničnjak uistinu izgrađen u 12. stoljeću (*Horvat* 1998, 62).

Jedna od najranijih isprava u kojoj se spominje ovaj grad potječe s kraja 13. stoljeća, iz 1299. godine. U ispravi se kaže da je „varoš“ ispod Steničnjaka spojena preko Mrzlog Polja s Dobrom (*Lopašić* 1895, 271).² Sasvim je izvjesno da je jedan od putova iz Zagreba za more vodio preko Steničnjaka i Novigrada na Dobri za Rijeku ili Senj. Hrvoje Petrić u članku o srednjovjekovnim putovima u središnjoj Hrvatskoj iscrtanom je linijom označio put koji je vodio iz Zagreba za Topusko. Njegova linija zacrtava put preko Kupe kod Pokupskog, međutim lako je moguće da se jedan krak te ceste odvajao za Steničnjak i na taj način povezivao Topusko sa sjevernim Jadranom (*Petrić* 1993, 17-26). Nada Klaić označava put na Korani preko Steničnjaka koji je vodio od Topuskog za Skrad. Od Skrada na Korani put je išao za Senj (*Klaić* 1976, prilog XIV). To je vrlo vjerojatno jer su srednjovjekovni putovi slijedili rimske, a u okolici Steničnjaka je pronađeno mnogo rimskih nalaza, pa je Kukuljević smatrao da je na položaju Steničnjaka bila rimska Quadrata (*Durman* 1992, 126).³ Drugi je put od Topuskog vodio dolinom rijeke Gline do Cetingrada, a dalje do Bihaća i dolinom Une do Knina i mora. Lopašić pretpostavlja da je možda upravo Steničnjak stari župski grad Gorica (*Lopašić* 1895, 272). To je uistinu vjerojatno, jer se područje župe Gorica podudara sa steničnjačkim imanjem.

Postoje i druge moguće varijante: i srednjovjekovni grad Budački bio je vrlo važno središte. Osim toga, on se nalazi bliže selu Knez-Gorica kod Vukmanića,

² Radi se o Novigradu na Dobri.

³ Spominje doduše Kamensko i Degoj kao druge mogućnosti.

Dokazi nekadašnjeg života u Steničnjaku

koje je u toponimu očuvalo naziv nekadašnje Gorice. Po mojem mišljenju ipak je Steničnjak nekadašnji župski grad Gorica. Naime, knezovi Babonići, koji su bili jedni od prvih vlasnika ovoga burga, nazivali su se u 12.stoljeću i početkom 13. stoljeća knezovima Goričkim, a zatim knezovima od Steničnjaka. Prije njih Joakim Pektar je bio vlasnik ovoga grada (*Klaić* 1976, 342). On je vodio veliku borbu s Babonićima oko grada Steničnjaka i poginuo je u bitki oko 1277. godine. Nakon toga 1278. sklopljen je mir. Ban Nikola Gissing založio je grad Steničnjak Stjepanu Baboniću za 1000 maraka zajedno sa zemljom oko utvrde, mitnicom i ostalim koristima, a Stjepan je zauzvrat prepustio teren Zlat.⁴ Pomiritelji su prisilili Stjepana Babonića, koji se nazivao i banom iako to tada još nije bio, da otvori ceste i omogući slobodan prolaz svim trgovcima koji su prolazili njegovim posjedima prema moru (*Klaić* 1976, 348). Slavonski ban Stjepan Babonić od Steničnjaka, već se tada tako naziva, 1300. obećao je da će štititi mletačke trgovce ako dođu trgovati u njegove zemlje (*Lopašić* 1895, 272). Gorička županija u prvoj polovici 15. stoljeća prozvala se Steničnjačkom županijom. Babonići su početkom 14. stoljeća držali župe Gorica⁵ i Vodica⁶. Vjekoslav Klaić u svojoj „Povijest Hrvata“ kaže da su knezovi Babonići držali i pojedine gradove u Kranjskoj, a da su u srednjovjekovnoj Slavoniji, osim ove dvije župe, posjedovali i Medvedgrad,

⁴ Danas Slavsko polje između Vojnića i Gvozda.

⁵ Današnji Kordun, dio Pokuplja i sjeverozapadne Bosne.

⁶ Područje između današnjih gradova Prijedor, Dubica i Sanski Most.

Položaj Sveta Žalost

Samobor, Okić, Glaž (u Bosni), Zrin i Vrbaški grad (na planini Kozari kod Bosanske Gradiške). Osim toga bili su i vlasnici Drežnika, Pseta⁷ i Novog Grada⁸. „No najznatniji bedem i središte njihove vlasti bio je tvrdi Steničnjak, za koji se bijaše već mnogo krvi prolilo. Stolujući u Steničnjaku, mogli su lakše držati na okupu golemo imanje svoje, a i po volji zakrčivati prijelaz preko Gvozda na jug u Hrvatsku“ (*Klaić* 1985, 13). Babonići su, prema tome, za svoje središte izabrali upravo grad Steničnjak.

Plemići Babonići podijelili su među sobom imanja 1314. godine. Najzapadnije područje potpalo je pod vlast Stjepana. On je dobio imanja između kranjske granice i rijeke Gline. Njegovo središte postao je grad Steničnjak. Između Gline i Une imanja je dobio Ivan Babonić, a između Une i Sane Radoslav. Radoslavovi su se potomci kasnije prozvali knezovima Blagajskim (*Klaić* 1985, 34). Godine 1326. došlo je do sukoba između sinova kneza Stjepana i novoga bana Mikca. Kralju su se pokorili potomci Radoslava i Ivana, ali Stjepanovi potomci – a imao je četiri sina – nisu željeli prihvatiti kraljevu vlast. Rat između Stjepanovih sinova i bana Mikca vodio se i 1327. godine. Ban Mikac sakupio je oko sebe brojne velikaše, a pomogao ga je i zagrebački biskup Ladislav de Kobil. Ban je uz pomoć velikaša okupio veliku vojsku i počeo opsjedati burg Steničnjak, središte vlasti Stjepanove loze. Braća su se hrabro borila, ali, vidjevši da se neće moći obraniti, zamolili su

⁷ Područje oko današnjeg Bosanskog Petrovca i Bosanskog Grahova.

⁸ Današnji Bosanski Novi.

zagrebačkog biskupa Ladislava de Kobola da ih izmiri s banom. Mikac se složio da im da „amnestiju“, ali su zauzvrat morali kralju dati svoj grad Steničnjak, dok im je ban u zamjenu dao grad Moslavinu⁹. Ostavio im je i gradove Lipovac kod Samobora, Gradac na Kupi i imanje Brezovicu i Svetog Petra na „zagrebačkom polju“ (*Klaić* 1985, 67).¹⁰ Ispod grada Steničnjaka 16. rujna 1327. sastavljena je isprava o miru, a potom u Crkvi svete Marije (dakle, današnji lokalitet Crkvina) obje su strane prisegle da će se držati mira. Kad čitamo tekst sklopljenog mira i nagodbe pod gradom, neprestano nam se nameće pomisao da je Mikac na svoju ruku zaratio protiv Babonića. Naime, on navodi kao opravdanje za svoj postupak neke „ispade“ braće protiv kralja koje je on, ban, tobože morao osvetiti. Nigdje se u ugovoru ne usuđuje reći da po kraljevskoj zapovijedi otima braći djedovinu. Bahatost Mikčeva dolazi do izražaja još više u tome što je odlučio za zamjenu dati grad Moslavinu. Očito je da mu savjest nije bila posve mirna. Da su Babonići doista bila nevjerni kralju, on bi im bez puno razmišljanja oteo sve posjede. Ovako je čak obećao da će sam kralj napisati potvrdu o miru. Ipak, Stjepanovim su sinovima ostali mnogobrojni posjedi koje im Mikac, u ime kralja, potvrđuje. Mikcu je očito bilo izuzetno stalo do Steničnjaka. Oko Mikca su pod Steničnjakom prilikom potpisivanja ugovora bili „plemići kraljevstva“. Tu se našlo devetero slavonskih velikaša, od kojih četvoricu Mikac naziva „castellani nostri“, tj. svojim kaštelanima.

Mikac je odmah nakon dolaska u Slavoniju počeo izgrađivati poznati anžuvinski „tvrđavni sistem“, prema kojem upravo utvrde čine jezgru nove vojničke organizacije. Za Stjepanove sinove gubitak Steničnjaka je bio toliko težak da su se potpuno okrenuli od Slavonije i pošli u službu Habsburgovcima (*CD IX*, 1911, 358-359). Godine 1330. ban Mikac imao je kaštelane u burgu. To su bili Stjepan i Toma, sinovi Beka, plemići od Grbonoga¹¹ (*Lopašić* 1895, 273). Godine 1351. plemići općine Koranica, koja je pripadala vlastelinstvu Steničnjak, izjavljuju banu da ih kaštelani i činovnici grada Steničnjaka protiv njihovih prava dovlače na tuđe sudove ili im sami sude, te da će radije otići sa svojih zemljišta nego se podložiti neposrednom ropstvu. Ban je bez problema utvrdio te da općina Koranica „od pamtivijeka“ nije priznavala drugu jurisdikciju, osim banske ili one zagrebačkog župana. Zato je na saboru odlučeno da nijedan od kaštelana ne smije suditi spomenutim plemićima, jer oni potpadaju samo pod banski ili županijski sud (*CD XII*, 1914, 45-46). Taj nam podatak pokazuje da se u gradu više ne nalaze ni Babonići ni Mikčevi sinovi.

Kralj Ludovik, koji je vladao od 1342. do 1382. i od 27. svibnja do 13. lipnja 1380. boravio u Hrvatskoj, dao je 2. lipnja 1380. u zalog grad Steničnjak s imanjem

⁹ Današnja Popovača.

¹⁰ Današnja turopoljska mjesta Brezovica i Petrovina.

¹¹ Današnji Podravski Kloštar.

Steničnjak, Crkvina sv Marije

Stjepanu, krčkomu knezu i njegovoj ženi Katarini za 10,000 dukata (*Klaić* 1985, 211). Naime, u to je vrijeme Ludovik ratovao s Mlecima (1378-1381) i trebalo mu je novaca. Gradovi, kojih je ionako imao dovoljno, bili su odličan zalag. Stjepan Krčki umro je 1390. godine, a upravu nad Steničnjakom je preuzela njegova udovica Katarina. Ona je posudila kralju Žigmundu još 8000 dukata, držeći i dalje s kćeri Elizabetom grad Steničnjak (*Lopašić* 1895, 274). Ivan Frankapan bio je brat Stjepana Krčkog-Frankapana. Nakon smrti svojega brata, Ivan Frankapan ostao je jedini baštinik Stjepanova imanja. Katarini, ženi svojega brata i njezinoj kćeri Elizabeti obećao je 40.000 zlatnih forinti za to da preuzme on sam golemu baštinu svoje obitelji (*Klaić* 1901, 181; *Klaić* 1985, 303). Imetak je obuhvaćao čitav otok Krk, župe Vinodol i Modruš s mnogim gradovima, gradove Senj, Steničnjak, Slunj, Drežnik i Cetin s područjem Klokoča. Osim toga, preko svoje supruge Ane držao je brojne gradove u Istri i Gorici. Ivan Frankapan bio je desna ruka kralja Sigismunda u Hrvatskoj u vrijeme ratovanja protiv Ladislava Napuljskog. Zato mu je Sigismund potvrdio sva imanja koja je posjedovao i dozvolio mu je da eksploatira na svojim imanjima rudu „bila ona zlatna, srebrna, olovna ili željezna“ (*Klaić* 1985, 303). To je posebno zanimljivo zbog nalaza šljake na Steničnjaku.

Godine 1405. dobio je Steničnjak Fridrik Celjski kao miraz svoje žene Elizabete Frankapan (*Lopašić* 1895, 274). Hermanu je 1415. vlast nad gradom potvrdio kralj Sigismund Luksemburški koji mu je zbog bitke na Nikopolu 1396. dugovao svoj život jer ga je spasio ploveći brodom Dunavom i Crnim morem do Jadrana. Nakon tih događaja Herman Celjski je postao kraljeva uzdanica u Hrvatskoj i

Steničnjak, položaj ribnjaka

Slavoniji i stoga je pridobio za sebe velik broj utvrđenih gradova. Fridrik je bio oženjen Elizabetom Frankapan, jedinom kćeri kneza Stjepana I. Frankapana i njegove supruge Katarine Carrara. Ona mu je rodila sina Ulrika. Fridrik je osim Steničnjaka posjedovao i Kostanjevicu, Mehovo, Krško, Novo Mesto i Samobor. Stolovao je u Krškom. Suvremeni izvori spominju da se knez Fridrik zaljubio u djevojku Veroniku i toliko je zavolio da se odrekao svoje zakonite supruge. Herman Celjski pokušao je nekoliko puta izmiriti supružnike, i to mu je pošlo za rukom 1422. u Krapini. Međutim, iste noći Elizabeta je ubijena lovačkim nožem. Godine 1456. Ladislav Hunjadi je u Beogradu ubio Ulrika Celjskog, sina Fridrika i Elizabete. Time je izumrla loza grofova Celjskih i za njihove utvrde počeli su se otimati drugi velikaši.

Martin Frankapan iste je godine, smatrajući da na to ima pravo, zauzeo Steničnjak (*Lopašić* 1895, 275). Frankapani su smatrali da je Steničnjak Fridrik dobio kao miraz, a budući da je on ubio Elizabetu, smatrali su da im pripada pravo na grad. Dok je Ulrik bio hrvatski ban, nisu se usudili napasti njegovo imanje, ali čim je zadnji Celjski ubijen, pomislili su da je došao pravi čas za obračun. Martin Frankapan zajedno s Ivanom Hunjadijem sudjelovao je od 18. do 20. listopada 1448. u borbi protiv Osmanlija na Kosovu polju. Tu su vojsku porazili Osmanlije, a knez Martin Frankapan jedva je izvukao živu glavu. Njegov sluga Mikša Ličković spasio mu je život, a Frankapan mu je u znak zahvalnosti kasnije darovao imanja Dolec i Gradec koja su pripadala Steničnjaku (*Klaić* 1901, 232-233). Godine 1464. kada je već na kraljevskom prijestolju bio Matijaš Korvin, potvrdio je knezu Martinu

dobra koja je ovaj držao, ali Steničnjak, Lipovac i Kostajnicu samo za života, a po njegovoj smrti te gradove dobiva kralj (*Klaić* 1901, 250). Tako se i zbio 1479. godine. Nakon smrti Matijaša Korvina 1490. godine, kralj Vladislav ustupio je Ivanišu Korvinu, uz još neke gradove, i Steničnjak (*Lopašić* 1895, 276). Ivaniš Korvin obećao je grad Ivanu Cetinskom iz roda Frankapana. Međutim, do grada nitko od te dvojice nije došao.

Za „spašavanje triju Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“ i za uspjeh što je „četiri puta odagnao Turke od Hrvatske i razbio ih nedavno kada su se vraćali iz Koruške“, hrvatski ban Ladislav Egervarski 1492. dobio je Steničnjak (*Lopašić* 1895, 276). Budući da je Ladislav Egervarski ubrzo umro, njegova su imanja naslijedili maloljetni sin Stjepan i kći Klara koja je kasnije udala za Jurja Kanižaja. Godine 1523. kralj Ludovik II. darovao je grad Ivanu Dragfiju, temeškom grofu, ali ga je ovaj 1524. vratio Kanižajima. Burg je naslijedila Uršula, kći Ladislava Kanižaja, koja se udala za hrvatskog bana Tomu Nadaždiju (*Lopašić* 1895, 277). Frankapani su na osnovi rodbinskih veza smatrali da je Steničnjak njihov grad. Zato je knez Juraj Slunjski 1538. tražio od kralja Ferdinanda da mu podmiri dug od 4000 forinti koje mu je državna blagajna dugovala za trošak obrane od Osmanlija na „krajini“ i da mu za to izruči grad Steničnjak. Budući da kralj na njegove molbe nije reagirao, knez Slunjski napao je grad u dogovoru s gradskim službenikom Mihaelom Balogom. U gradu se u tom trenutku nalazilo 1002 zarobljenika. Mihael Balog je uz pomoć zatočenika omogućio Slunjskom ulaz u grad. Dogovor je bio da će i žene u gradu biti pobijene. Vođa zatočenika, neki Uzref, Osmanlija, zabranio je da se pogube žene (*AC* 1863, 192). Što se tiče steničnjačkog zatvora, on se nalazio u podrumima grada. Postoje izvorni dokumenti koji ukazuju da su u zatvoru u Steničnjaku slabo hranili zatočenike. Uglavnom su za hranu dobivali raž i proso (*Adamček* 1980, 449). Na nekim su vlastelinstvima na glavnim trgovima u trgovištima postojala stalna mjesta za vješanje zatočenika ili prijestupnika. Nemamo dokaza da je tako nešto postojalo u Steničnjaku. Slunjski nije milom želio prepustiti grad, pa ga je banovac Gašpar Gusić otišao moliti u obližnji grad Ostrožin da Nadaždiju preda Steničnjak (*Lopašić* 1895, 278). Čak je i kralj Ferdinand naredio banu Nikoli Zrinskom da vrati grad Nadaždiju. Uz Frankapana su bili knezovi Blagajski, ostali Frankapani i Keglevići. Ni vojna sila nije pomogla. Posredovali su i vlasnici obližnjih gradova, ali je knez Slunjski ostao neumoljiv, pa je čak postojala opasnost da pozove Osmanlije u pomoć. Juraj Slunjski je nakon zauzimanja Steničnjaka uskratio zagrebačkom kaptolu desetinu. Godine 1543, kada se Juraj Slunjski jednom prilikom vraćao iz bitke s Osmanlijama, pogodio ga je grom na ulaznim vratima u Steničnjak.¹² Nadaždi se nakon toga vratio u svoj posjed. Kralj Ferdinand je 1557. izdao novu povelju Tomi Nadaždiju kojom mu potvrđuje imanje i grad Steničnjak. Nadaždi je zakupio

¹² Lopašić navodi, vrlo vjerojatno greškom, da se to zbio 1553. godine.

desetinu od zagrebačkog kaptola za 160 forinti. Godine 1571. zakup je smanjen na 140 forinti, a 1574. na 100 forinti. Očito je da se zakup smanjivao što je osmanska moć više rasla. Od 1578. zagrebački kaptol ne dobiva više ništa od vlastelinstva Steničnjak. Zakupom desetine vlastelini su dobivali goleme zarade. Tako je na primjer desetina 1552. iznosila 399,46 forinti, a zakup desetine 160 forinti, što znači da je čista dobit bila 239,46 forinti (*Adamček* 1980, 356). Zanimljivo je da je Nadaždi, koji je dugo vremena bio vlasnik ovog imanja, samo nekoliko puta u životu posjetio svoj grad Steničnjak (*Adamček* 1980, 459). Zacijelo se osjećao bolje u nekom sigurnijem gradu u zapadnoj Ugarskoj nego da strepi za vlastiti život na granici s Osmanlijama.

Godine 1541. Osmanlije su prvi put temeljito opustošili krajeve od Petrove gore do Dubovca (*Lopašić* 1895, 287). Već prije toga, 1522. opustošili su područje oko Steničnjaka kada su s oko četiri-pet tisuća ljudi provalili sve do Kupe, te preko Kupe u Kranjsku sve do Cerknice, a u povratku po Hrvatskoj pljačkali su i oko Steničnjaka, vraćajući se do Like i Bosne (*Kruhek* 1995a, 72). Godine 1548. Malkoč-beg opustošio je područje Steničnjaka, a novi napadi na Steničnjak dogodili su se 1565. i 1574. godine. Iz 1565. postoji popis ljudi koji su Osmanlije odveli u ropstvo pisan hrvatskim jezikom (*Adamček* 1980, 245).¹³ Još je 1550. u Steničnjaku bilo oko 150 naseljenih kuća (*Lopašić* 1895, 280). „Braća purgari i plemeniti ljudi“ imali su svojega suca i starješine, a značaj grada je narastao posebno kad je u Steničnjaku ustanovljen sud za cijelu pokupsku i prekokupsku Hrvatsku. Sud se držao svakog mjeseca po tri dana (*Lopašić* 1895, 280).

Hrvatski sabori su držani u Steničnjaku dva puta. Na tim su dvama saborima hrvatski plemići raspravljali o tome kako bi se mogli upuštati u pogodbe s Osmanlijama jer nemaju ni od koga pomoći. Važniji sabor, drugi po redu, okupio se 17. srpnja 1558. godine (*Kruhek* 1995a, 176-184).¹⁴ Odmah na početku je iznesen zahtjev kralja Ferdinanda da plemstvo sa svojim kmetovima mora porušiti neke granične utvrde. Tražio je rušenje Graduse, Prevršca, Komogovine, Svinice, Zrina i Slunja (grada i samostana), a za sebe je tražio posjede Zrinskih na Zrinskoj i Trgovskoj gori kako bi ih mogao braniti. Takav je zahtjev izazvao pravi i otvoren otpor plemstva koje je time povrijeđeno jer nijedan grad nisu prepustili Osmanlijama bez borbe. Usprotivili su se prepuštanju utvrda i rušenju gradova koji su služili u obrani i postupili su upravo suprotno: odlučili su da će podložnici grada Steničnjaka preuzeti utvrđivanje Krupe, i to njih 200 u trajanju od 15 radnih dana, dok će Tržac na Korani popravljati plemići Banšćine, Goričana, Peći i Završja. Donijeli su i odluke da ban i plemići drže straže na pojedinim istaknutim lokacijama i putovima. Tako je određeno da će ban postaviti „u Cerovu Rebru, s kojeg se položaja nadzire i može promatrati sva Petrova gora, 4 stražara...“. Vidi se da

¹³ Vidi faksimil popisa zasužnjenih seljaka.

¹⁴ Podaci o saboru u Steničnjaku uzeti su iz knjige dr. Kruheka.

su odluke sabora u Steničnjaku bile većim dijelom usmjerene prema utvrđivanju obrane na području između Une, Save, Kupe i Korane. Postavljene straže trebale su povezivati obranu toga prostora, posljednju i prvu crtu obrane utvrda na Uni i Kupi, s utverdama na Zrinskoj i Petrovoj gori. Lenković je bio vrlo ljut zbog nepoštivanja kraljeve volje. Čak je sam odlučio uzeti 200 strijelaca sa Steničnjaka i srušiti kule u Blinji, Zrinu i Lišnici. Kralj je očito želio okupiti snage na određenim punktovima i zato je zahtijevao da se male utvrde razore kako ih Osmanlije ne bi mogli zauzeti, a i da se postavljanjem straža u njima ne troše ionako već slabe snage za obranu države. Hrvatsko plemstvo strateški ne razmišlja poput Lenkovića i kralja, već smatraju da bi bilo sramotno prepustiti ijedan komad zemlje Osmanlijama bez borbe. Lenkovićeva taktika bliža je ratnoj taktici koju uvjetuje novi način ratovanja, a hrvatsko plemstvo još ima na umu rat iz viteških vremena. Sabor u Steničnjaku bio je posljednji sabor koji je održan s onu stranu Kupe, a kasnije su se hrvatski sabori uvijek sazivali u Zagrebu ili u važnijim mjestima na lijevoj obali Save.

Vlastelinstvo Steničnjak obuhvaćalo je geografski velik prostor: područje današnjeg sjevernog Korduna i Bosanske krajine (dijelovi općina Karlovac, Gvozd, Vojnić i Velika Kladuša). Na sjeveru mu je granica sredinom 16. stoljeća bila na rijeci Kupi do današnjeg Desnog Sredičkog na istok i sela Ribari na zapad. Tu je graničilo s okićkim vlastelinstvom, posjedima jamničkih plemića i vlastelinstvom Pokupsko. Na istoku je dijelilo granicu s posjedima opatije Topusko. Tu se granica spuštala okomito od Kupe kod Desnog Sredičkog do današnjeg Gvozda i Perne. Na jugu je granica bila Krstinja, koja je tada bila opustošena turskim ratovima, te vlastelinstvo Blagaj na Korani, a na zapadu su to bili Kamensko, Tušilović, Barilović i Skrad na Korani. Granica je prolazila linijom od današnjeg sela Ribari prema Vojniću i, koliko vidimo iz popisa mjesta koja su se nalazila u vlastelinstvu, ponegdje je skretala do rijeke Korane (kod Veljuna, Barilovića), pa čak i preko nje (Velemerić, Švarča, Mrzlo Polje, Belaj). U vlastelinstvu su se 1512. nalazila mjesta navedena u ispravi bana i senjskog kapetana. Uz Kupu i potok Trepču bila su naselja Dedina (kod današnjeg Kirina), Leparac, Otok (Mekušje), Trebinje (Trebnja), Strilče, Rečica, Luka, Podvorci (Ribari), Lipje, Hutina, Gorica (Knez-Gorica), Goljak (kod Skakavca), Grodan (nasuprot Jamnici-Lasinja), Banjivrh (Kablar) i Selnica. Na Petrovoj gori su bila sela Zlat (Slavsko Polje), Remetin dol,¹⁵ Javorovac (kod Zlata), Radonja (kod Vojnića), Kupišinac (Kuplensko), Hrušnjak (Hruševica-Ruševica), Otročić kod Krstinje i Husići između Kladuše i Maljevca. Ostala su mjesta bila na Glini i Korani Stojmerić, Koranica (Budački), Koranjani (kod Veljuna), Kirinčić (kod Barilovića), Švarča, Mrzlo Polje, Belaj, Velemerić. U samoj blizini grada su bili Kostanjak (Manjerović-selo), Dolac

¹⁵ Danas lokalitet u šumi ispod nekadašnjeg samostana na Petrovcu.

(između Utinje i Vukmanića), Roženica (brdo Stražnik), Kastelišće, Butina, Hla-pić, Bukovac (Bukovica).¹⁶ Najveći dio vlastelinstva obuhvaćale su nekadašnje plemićke općine. Stanovništvo tih općina se još u 16. stoljeću sastojalo od nekoliko kategorija podložnika. U nekim plemenitim općinama zajedno su živjeli plemići sa svojim kmetovima, plemići bez kmetova i vlastelinski kmetovi. Početkom 16. stoljeća u desetak općina vlastelin uopće nije imao svoje kmetove. U njima su se nalazili samo posjedi plemića s kmetovima i posjedi plemića bez kmetova. To su bile općine Lipje, Stojmerić, Hutina, Kupšinac, Koranica, Kirinčić, Koranjani, Velemerić, Husići i Otročić. Seoske općine na vlastelinstvu Steničnjak bile su jedinice od kojih su pobirane kolektivne daće (*Adamček* 1980, 444).

Gospodarski je značaj Steničnjaka u srednjem vijeku bio velik. Grad je imao svojeg župana, kao što je i svaki dvor na vlastelinstvu imao svojeg župana koji je bio podređen gradskom županu. Gradskom su županu morali dvorski župani davati godišnje 50 kopuna, mjeru vina i zobi. Svaki kmet godišnje je davao 12 sireva, a rudari koji su radili u Petrovoj gori, koja je pripadala steničnjačkom vlaselinstvu, davali su tjedno 10 dukata ili svaku treću libru željeza. Još je 1550. u gradu postojalo ribogojilište, a oko grada je bilo, kao što sam već napomenuo, dvanaest ribnjaka (*Lopašić* 1895, 284). Sol se direktno dopremala iz Primorja. Dio je soli zamijenjene za pšenicu vlastelinski upravitelj prodavao. Sol se kori-stila kao dodatak prehrani stoci, za soljenje mesa i za prodaju. Vlastite su potrebe bile osnovni razlog što su se u trgovinu solju uključili i feudalci (*Adamček* 1980, 316.). Trgovina je u vlastelinstvu bila jako razvijena. Godine 1550/51. vlastelin-stvo Steničnjak otkupilo je od kmetova poljoprivredne proizvode za 745 forinti. Ono što je kupovalo od seljaka, vlastelinstvo bi preprodalo ili koristilo za vlastite potrebe. Kupovale su se svinje, pšenica, med i vino. Pšenicu je vlastelinstvo kupovalo po cijeni od 34 do 40 denara po kvartu. U Primorju, Kopru i Rijeci to se žito prodavalo za 64 do 100 denara po kvartu. Bruto prihod je bio nešto manji od očekivanoga zbog troškova transporta do mora koje je snosilo vlastelinstvo (*Adamček* 1980, 320-321).

Steničnjak je sredinom 16. stoljeća imao četiri alodija na kojima se uzgajala pšenica. Prvi je bio „allodium super castrum“, drugi „allodium Lyppense“, treći „allodium Loka“ i četvrti „allodium Buthyina“. Vlastelinstvo je pomoću tih alo-dija moglo uzdržavati sebe i prodavati žitarice iako se prodaja više zasnivala na vlastelinskom pravu prvootkupa od seljaka. Sedamdesetih godina 16. stoljeća Steničnjak je imao toliko veliki alodijal da je mogao opskrbiti žitaricama i kra-jišku vojsku (*Adamček* 1980, 389). Trgovina vlastelinstva Steničnjak gotovo se u potpunosti (70-90%) zasnivala na otkupu od seljaka. Goleme razlike između kupovnih i prodajnih cijena ukazuju na to da se trgovina sa seljacima obavljala

¹⁶ Lopašić u svojem radu o Steničnjaku nabraja ova mjesta na str. 280.

pod uvjetima u kojima su seljaci svoje proizvode morali davati upola jeftinije od njihove stvarne vrijednosti (*Adamček* 1980, 320).

U Steničnjaku su se nalazile sredinom 16. stoljeća četiri mitnice. Te su mitnice donosile godišnje između 3 i 4 % prihoda i one su bile legalne (*Adamček* 1980, 329). Bilo je mnogo mitnica koje nisu bile legalne i one su nakon kraljevskih istraga ukinute. Prema kraju 16. stoljeća trgovina putovima koji su prolazili pokraj Steničnjaka jenjavala je zbog osmanske opasnosti i stoga su i mitnice imale manje prihoda nego ranije. Na području vlastelinstva Steničnjak u 16. je stoljeću bilo oko 1500 kmetova. Oni su bili dužni feudalcu određen broj dana obrađivati vinograde, polja, livade. Prema izvornim spisima u takvu je radu 1549. utrošeno 1100 radnih dana, što i nije previše ako je raspored pravilno obuhvaćao sve seljake. Godine 1557. utrošeno je oko 2870 radnih dana na tim poslovima, što znači da svaki kmet prosječno oko dva dana godišnje radio zabadava za feudalca. Uz to, seljaci su u vrijeme obavljanja tlake za feudalca dobivali i hranu (*Adamček* 1980, 335).

Josip Adamček promatra i klasifikaciju zanimanja u ranonovovjekovnom Steničnjaku. Zanimljivo je da na vlastelinstvu rade tri vrste službenika. Prvu su grupu činili „gospoda službenici velemožnog gospodina“: toj su grupi pripadali upravitelj imanja, provizor, kaštelan, računovođa i drugi; druga kategorija službenika su vrtlari, konjanici, vratari, stražari, ključari, kuhari, pekari, kolari, kovači, postolari, goniči teretnih konja, rudari u rudniku, ciglari, klesari i nadzornici svih aloda. U drugu su skupinu, prema tome, svrstani vlastelinski vojnici, niži službenici i obrtnici. Treću grupu su predstavljali obični radnici i sluge po alodijima. Tu su pripadala zanimanja domaćice i služavke na alodijima, radnici ili volari, svinjari, govedari, ovčari i kozari i španovi.

Svakako je značajno da u povijesnim izvorima nailazimo i na to koliko je pojedinih „zaposlenika“ bilo na vlastelinstvu Steničnjak. Najmanje je zasigurno bilo onih iz prve skupine. Njih je sredinom 16. stoljeća, otkada potječu ovi spisi, bilo na vlastelinstvu između 7 i 10. Oni su se hranili za posebnim stolom i dobivali su velike količine mesa i druge hrane. Dobivali su i zob za svoje konje i dio plaće u novcu. Za svoju prehranu i konje dobivali su pšenicu, zob i vino. S porastom osmanske opasnosti količine smanjivale su se hrane, a za pojedina godišta nedostaju podaci. Osim hrane i novca prva skupina službenika dobivala je i odjeću. U vezi s drugom skupinom važno je za istaknuti da je vlastelinstvo Steničnjak imalo vrlo veliku grupu naoružanih vojnika. Godine 1549. imalo je 39, 1553. 34, 1555. 35, a 1557. 33 vojnika. Ovi su vojnici bili u gradu Steničnjaku smješteni zbog toga što se vlastelinstvo nalazilo na granici prema Osmanlijama. Vlastelinski su konjanici bili raspoređeni među „gospodu službenike“ tako da je svaki viši oficijal imao svoju naoružanu konjaničku pratnju. Sluge iz ove druge skupine dobivali su od vlastelinstva hranu, odjeću i dio naknade u novcu. Sluge su se hranile slabije od visokih činovnika. Godine 1549. svaki je dobivao dnevno po dvije litre vina, ali je 1551. normativ smanjen. Svaki je dobivao po jednu trećinu od dvije litre. Za njih je kruh rađen od mješavine tri četvrtine pšenice i jedne četvrtine prosa.

Najlošija je bila prehrana treće skupine. Vlastelinski su pekari za njih pekli kruh u kojem su bile dvije trećine prosa i jedna trećina raži. Svaki je dnevno dobivao oko 0,66 litara vina. Odjeća im je očito bila jedna jer se za odijevanje druge skupine trošilo između 120 i 190 forinti, a za treću skupinu između 20 i 30 forinti (*Adamček* 1980, 461-464). Iz vlastelinstva Steničnjak sačuvan nam je urbar iz 1519. godine. U njemu su propisane samo novčane i naturalne daće. O radnoj renti gotovo da i nema govora. Jedino se spominje da su stanovnici u seoskoj općini Radonja¹⁷ obavezni davati tlaku nekom Jurju Piscu, a u općini Strelče i Trebnja da su svi vojni obveznici dužni popravljati burg. Prema urbaru iz 1519. u vlastelinstvu Steničnjak pobirala se u naturi samo zob. Svaka seoska općina morala je dati određenu količinu te žitarice. Tako je Stojmerić morao davati 10 vjedara, Zlat (iznad današnjeg Slavskog Polja) 16, Otok (Mekušje) 2, a Radonja 8 vjedara. Osim naturalne daće, na vlastelinstvu Steničnjak postojala je i novčana daća. Selišta plemića plaćala su prema navedenom urbaru tri redovite daće: vojšćinu, grivne i otkup darova. Vojšćina se davala samo jednom godišnje, o Jurjevu. Grivne su bile narukvice u vrijednosti od 66 ugarskih i 2 bečka dinara. Kmetovi su plaćali dio marturine, grivne i otkup darova (*Adamček* 1980, 139).

Zbog sve manjeg gospodarskog značenja krajem 16. stoljeća i sve težeg održavanja grada, Nadaždi su dali Steničnjak u zakup krajiškim zapovjednicima Auerspergima. Godine 1574. želio je Herbert Auersperg otkupiti Steničnjak i posve ga pretvoriti u ratno, obrambeno središte čitavog kraja (*Kruhek* 1995, 101). Stari grad Steničnjak držao je Auersperg u zakupu i radi vlastite koristi, a ne samo radi obrane granice. Veliki posjed starog feudalnog grada nikada nije potpuno opustošen. Jednako je tako namjeravao zauzeti i pavlinski samostan u Kamenskom s posjedima. Mjeseca listopada 1586. poslao je svoga poslanika u Lepoglavu da pavlinima uruči zahtjev koji bi trebali ustupiti samostan u Kamenskom za krajiške vojne potrebe. Za plan stvaranja osnovnog oslonca obrane kraljevstva u Steničnjaku, Auersperg je uspio pridobiti i nadvojvodu Karla, pa su ozbiljno počeli pregovori o prodaju grada i posjeda koji mu je pripadao. Nadvojvoda je želio kupiti grad i nudio je cijenu od 30,000 forinti. Nadaždi nisu htjeli svoj grad prodati, već su tražili grad u zamjenu koji bi se nalazio podalje od osmanske međe, u zapadnoj Mađarskoj, po mogućnosti Koeszeg. Pregovori nisu uspjeli i Nadaždi nisu prodali grad, ali su ga Auerspergi zadržali u zakupu (*Kruhek* 1995, 101). Postojala je i namjera da se preuredi samostan cistercita u Topuskom, koji je već tada bio veoma zapušten, ili da se obnovi utvrda na Kneji na vrhu Petrove gore. No plan se promijenio, pa se namjeravalo smjestiti važnu utvrdu za obranu kraljevstva ispod grada Dubovca, na mjestu današnjeg Karlovca. Zato se prestalo računati na Steničnjak koji gradnjom Karlovca 1579. gubi na važnosti. Razlog zbog kojeg se odustalo od toga da se obrana kraljevstva smjesti u Steničnjak nije ležao samo u nepovoljnom položaju grada. Zbog svoje prostranosti, ukupne dužine zidova i kula koje je trebalo braniti,

¹⁷ Danas selo pokraj Vojnića.

čvrstoće tih utvrda, te svojeg položaja, Steničnjak u doba sve razornije artiljerijske opsade nije bio utvrda pogodna za obranu.

Godine 1563. kada Ivan Lenković sastavlja svoj izvještaj o stanju utvrda na graničnoj obrani protiv Osmanlija, napominje da su grad i trgovište u dobrom stanju, ali da su na granici izloženi neprijatelju (*Kruhek* 1995a, 188). Steničnjačko je vlastelinstvo zbog čestih upada Osmanlija od 1576. do 1580. bilo uvelike uništeno, tako da su njegovi gospodari od njega imali vrlo malo koristi. Kapidži-paša 1576. odvozi u roblje 147 osoba sa steničnjačkog imanja, a 1578. Osmanlije odvođe još oko 800 ljudi u ropstvo (*Lopašić* 1895, 288). Osmanlije su 1580. popalili naselje pod gradom, no ni tada nisu niti opsjedali niti rušili grad. Auerspergi su vojskom čuvali grad, ali su se za njega sve manje brinuli, a bilo je i sve manje novaca. Od 1585. Steničnjak u kaptolskim se evidencijama vodi kao potpuno pusto vlastelinstvo. Nadvojvoda Karlo je 1595. zahtijevao da se stari Steničnjak sruši, jer bi bilo opasno da se u Karlovcu „ugnijezde“ Osmanlije (*Radeka* 1989, 254). Ivan Lenković bio je protiv toga, pa tada grad nije bio srušen. Kada je prošlo najgore doba ratovanja s Osmanlijama, Steničnjak se našao na neutralnom teritoriju. Bio je predaleko od granice da bi se utvrđivao, a preblizu da bi se obnavljao. Godine 1613. u njemu više ne stanuje upravitelj steničnjačkog posjeda: preselio se u udobniji i sigurniji pavlinski samostan u Kamenskom. Korist je donosilo jedino zemljište u Rečici na lijevoj obali Kupe.

Godine 1669. Steničnjak dolazi u ruke Draškovića. Nakon 1683. kada se Osmanlije počinju povlačiti prema današnjoj Bosanskoj krajini, Draškovići naseljavaju opustošena područja oko grada. Tada su se Vlasi doselili u Vojnić, Steničnjak, Moravce, Kablar, Selnicu, Kovačevac, a u Vukmanić i Knez-Goricu naselili su se Kranjci iz Moravica, Broda na Kupi i Delnica (*Radeka* 1975, 116). Nakon smrti grofa Ivana Draškovića, imanjem je upravljala grofica Marija Magdalena Nadaždi. Pošto je grofica preuzela imanje, došlo je do sukoba između nje i tadašnjeg krajiškog kapetana Ramschuessela koji je steničnjačko imanje priključio vojnoj upravi. Spor je trajao od 1696. do 1700. kada je odlukom kralja Leopolda riješeno da se imanje odmah vrati grofici Magdaleni kao nasljednici Steničnjaka (*Lopašić* 1895, 290). Grofica je područje naseljavala pravoslavnim Vlasima pa je, naprimjer, poveljom iz 1718. odobrila Milosavu Karapandži da naseli što više može Vlaha između potoka Trebnje i Utinje u „kotaru grada Steničnjaka“, uz uvjet da ne smetaju Rečičanima u uživanju dodijeljena im zemljišta na tom prostoru i da budu „vlastelinstvu pokorni s navadnom službom“. Zauzvrat je dodijelila Karapandži naslov trebinjskog i kapelskog kneza. Prilikom razgraničenja između vojne i civilne Hrvatske između 1781. i 1783. morao je grof Drašković ustupiti sav prostor steničnjačkog imanja na desnoj obali Kupe Vojnoj krajini. Tada je Steničnjak procijenjen na 198,173 forinte, a za to su Draškovići dobili imanje Banluk u Torontalskoj županiji (*Lopašić* 1895, 292).

Steničnjak je u svakom slučaju jedan od najznačajnijih lokaliteta u kasnosrednjovjekovnoj povijesti kontinentalne Hrvatske. Danas Steničnjak ne nosi ni svoje

pravo ime, veći dio burga nalazi se pod zemljom, ali ispod zaravanka brijega na kojem se dižu neznatni ostaci slavnog burga nalaze se mnogobrojni dokazi života toga za srednjovjekovno vrijeme golemog i povijesno slojevitog kompleksa. Život je ovdje trajao u kontinuitetu najmanje pet stoljeća, i to vrlo intenzivno s obzirom na razdoblje u kojem se to događalo. Neobično je što znamo, naprimjer, imena ljudi koji su odovuda odvedeni u osmansko ropstvo ili što znamo prava i dužnosti podložnika vlastelinstva Steničnjak, ali ne znamo kako su uistinu izgledale njihove kuće, samostan ili crkva. Raspored naselja, od kojih su se barem dva – osim podgrađa i crkvenog naselja – nalazila u krugu od dva kilometra od staroga grada, do danas nije poznat. Ipak, starosjedilačko stanovništvo, a posebno starija populacija, u okrugu od trideset kilometara od Steničnjaka zna da se ovdje uzdizao značajan grad. Na čitavom arealu burga mogu se naći brojni komadi keramike i građevnog materijala. Danas se oranice u zaseoku Roknići, koji broji šest stanovnika, vrlo slabo obrađuju, ali na prvoj, koja se nalazi oko pola kilometra od burga, ima mnogo građevnog materijala. Na samom se burgu posvuda nalaze keramika i krhotine posuda. Uz burg Perna, koji je nedaleko Steničnjaka, ovaj bi lokalitet bio bez ikakve sumnje vrlo zanimljiv za arheološko istraživanje, jer bi se, proučavajući materijal s burga i originalne dokumente koji se odnose na grad ili iz njega potječu, mogla stvoriti vrlo vjerna slika života ljudi razvijenog i kasnog srednjeg vijeka s područja kontinentalne Hrvatske.

Kratice

AC = Acta Croatica

CD = Codex diplomaticus

Izvori i literatura

Acta Croatica (1863), Ivan Kukuljević, Zagreb: Brzotisak Narodne tiskarnice dr. Ljudevita Gaja.

ADAMČEK, Josip (1980), *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*, Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest – Liber.

Codex diplomaticus IX (1911), ur. Tadija Smičiklas, Zagreb: Tisak dioničke tiskare.

Codex diplomaticus, XII (1914), Tadija Smičiklas, Zagreb: Tisak dioničke tiskare.

DURMAN, Aleksandar (1992), O geostrateškom položaju Siska, *Opuscula archaeologica* 16, 117-131.

HORVAT, Zorislav (1998), Ulazi u burgove 12-15. stoljeća, *Prostor* 1-2 (15-16), 41-66.

KLAJIĆ, Nada (1976), *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb: Školska knjiga.

- KLAIĆ, Vjekoslav (1901), *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb: Izdanje Matice hrvatske.
- KLAIĆ, Vjekoslav (1985), *Povijest Hrvata*, knjiga II, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- KRUHEK, Milan (1995a), *Karlovac, utvrde, granice, ljudi*, Karlovac: Matica hrvatska.
- KRUHEK, Milan (1995b), *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb: Institut za suvremenu povijest.
- LOPAŠIĆ, Radoslav (1895), *Oko Kupe i Korane*, Zagreb: Naklada Matice hrvatske.
- MRKALJ, Mile (1980), *Sjeničak: kronika kordunaškog sela*, Karlovac: Historijski arhiv Karlovac.
- PETRIĆ, Hrvoje (1993), Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 26, 17-26.
- RADEKA, Milan (1975), *Gornja krajina, Karlovačka eparhija*, Zagreb: Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske.
- RADEKA, Milan (1989), *Kordun u prošlosti*, Zagreb: Prosvjeta.
- SZABO, Đuro (1920), *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Matica hrvatska.

The medieval fortress of Steničnjak in the Kordun region

The old castle Steničnjak is one of the most important medieval castles in Croatia. The castle represents today an unexplored archeological site that could offer excellent material. The paper describes surrounding area, historical events and people who lived in feudal possession, economic circumstances and everyday life in the castle. Beside this the paper deals with military function of the castle during the wars against the Ottoman Empire and with the period of abandoning and devastation of Steničnjak and colonisation of new inhabitants in the eighteenth century. It comprehends the review of actual stage and also a summary of actual condition of the area and photo documentation which was done on the site.

Ključne riječi: *srednji vijek – Kordun – Steničnjak – burgovi*

Key words: *the Middle Ages – Kordun – Steničnjak – castles*

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

38

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized, bold font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2006.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 38

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2006. godine

Naklada

400 primjeraka